

Policist kriči nad kolesarjem, ki je zadel ob pločnik.

Blagor jim, ki spregledajo na križišču. In tudi njim, ki vedo, da tudi na najtesnejšem prostoru utriplje najsilnejše življenje. In njim, ki vedo, da je vsak človek večno lepa skrivnost.

In na mesto se spet tiho usipa sneg. V gostih kosmičih, da se kar migljajoče megli.

In ljudje hité, razhajajo se, tonejo v plesoči megli.

OBČESTVENI ETOS SLOVANSTVA

FRANC TERSEGLAV

Priložnost, da se razgovorim o predmetu, ki je označen z naslovom teh razmišljanj, mi daje takozvani cirilmetodijski pokret. Ta pokret, ki se je v zadnjem času zlasti med našim mladim inteligenčnim rodом več ali manj vkoreninil in tvori že nekako neobhodno sestavino njegovih stremljenj in njegovega nazora, se mora gotovo čisto organsko skladati z njim, mora imeti svoj globoki *raison*, ako naj ima za vsakega slovenskega katolika resnično vrednost in tvoren pomen za našo kulturo. Smisel cirilmetodijskega pokreta pač ne more biti drugi ko ta, da se v svetu, v občestvu vseh narodov, v Gospodovi cerkvi na zemlji pa v ožjem krogu lastnega naroda, družine in narodovih udruženj, od političnih do navadne tovarišije, realizirajo etične in kulturne vrednote slovanstva. Razjasnitev tega vprašanja — prav za prav naloge — je kot centralno vprašanje postavil na dnevni red tudi lanski kongres katoliških slovanskih akademikov v Ljubljani. Svojčas se je učenjaštvo trudilo, da bi določilo, katere osobite etične, kulturne, religiozne in druge vrednote v slovanstvu takorekoč latentno počivajo, katere so se v razvoju človeške zgodovine dejansko uveljavljale in kako so se uveljavljale. Ta metoda mislim, da ni rodila in ne more roditi pravega rezultata in tudi nima pravega haska za naše življenje. Po tej poti zablodi razčlenjujoči razum v same nerešljive probleme, ki se odpirajo brez konca: da li je slovanstvo sploh realna enota ali pa več ali manj samo *'ens purae mentis'*, da li res obstajajo specifične slovanske osobine duha ali pa so le več ali manj samohotne abstrakcije itd. itd. Če hočemo svoje življenje, ki potrebuje krepke usmeritve in globokega hotenja, resnično obogatiti, ga moramo le iz svojega naravnega slovanskega in krščanskega bistva, ki ga moramo z vso močjo svojega nacionalnega instinkta brez vsakih pustih, brezplodnih in arealnih, protiživljenjskih razumevanj afirmirati. Mi smo poklicani, da iz bolj ali manj skritih duševnih in duhovnih sil naše slovanske duše pa iz slovanskega rodnega etosa, ki ga v sebi čutimo — in tem bolj glasno in resnično čutimo, čim bolj se, pobožno prisluškujoč, vanj vtopimo — z a v e s t n o r a z v i j a m o tisti bodoči lik slovanstva, ki naj v raznoličnosti posameznih na-

rodov, krvi, nagnenj in višjih sil vse človeštvo zedini v duhovno enoto. To pa ni delo učenjaštva niti inteligentnosti v vsakdanjem pomenu besede, tudi ne metodičnega izvajanja kakšnega političnega ali prosvetnega programa, ampak je naloga velikodušnega srca, najgloblje preprostosti, idealizma izbranih duš, kristalne jasnosti, resničnosti in odkritosti; je poslanstvo duševnega plemstva in najvišje kulture, ki se ne izdeluje v kovačnici sodobne takozvane izobrazbe, niti se dá naložiti po kakšnem kolektivnem sklepu, ampak jo samó Bog prižiga v srcih, ki ga ljubijo kot otroci.

Ta ugotovitev, ki se mi z ozirom na naše konkretne razmere in na miselnost dobe, v kateri so se vzgajali prejšnji rodovi in ki ima zelo močen vpliv tudi še na nas, ne zdi ravno ena izmed manj važnih, naj bo prehod k razmišljanju problema samega. Značilno je za slovanske narode, da je pri njih najadekvatnejši pojem za občestvo iste krvi, kulture in stremljenja ter državne organiziranosti tisti pojem, ki ga Slovenci izražamo z besedo *ljudstvo*, drugi slovanski narodi pa z besedo *ljud* ali *lid*. Tudi tisti slovanski narodi, ki rabijo za svojo krvno, kulturno in državno skupnost besedo *narod*, jo razumejo v pomenu *ljudstva*. V nobenem slučaju pa se slovanski miselnosti ne prilega beseda in pojem latinske *'nacije'*, in tudi tam, kjer je v našem stoletju v politični publicistiki prišla med nami v rabo, zveni našemu ušesu kot kakofonija. Če na primer naše uho lahko prenese tako nazvanje kakor: *narod božji*, *narod Kristonosec*, ki ga nahajamo pri ruskih slavjanofilih — mi bi seveda rekli *ljudstvo božje* — pa je čisto izključeno, da bi se katerakoli slovanska *'nacija'* privadila na to, da bi se sama ali da bi jo drugi nazivali, recimo, *božjo nacijo*. Razlog je vprav bistvenega pomena za doumetje slovanske duševnosti: *nacija* je specifično romansko-germanska tvorba, ki se je v današnjem svojem pomenu začela rabiti od časa, ko je iz srednjeveškega, v najvitalnejšem odnošaju z Bogom, Kristom in njegovim Duhom živečega *ljudstva* — *gens sacra et populus sanctificationis* — postajal in nastal moderni, čisto profanski, od Boga ločivši se *n a r o d* ali *n a c i j a*, ki kot omnipotentni bog-država stremlji za svojim samouveljavljenjem, za edinovlastjo in podjarmljenjem. To ni *narod božji* ruskih krščanskih mislecev, ki pokorno izpolnjuje na zemlji voljo božjo, da bi bili vsi eno v bratovski vzajemnosti, ampak *nacija*, ki je sama sebe pobožila, ki taji avtonomijo, to je, samo v sebi upravičene, z naravo sámo dane in po odrešilnem organizmu Kristusove cerkve posvečene, od drugod neizpeljive in v suverenskem dostojanstvu duše utemeljene pravice tako *ljudstva božjega* v lastnih mejah države kakor drugorodnih manjšin in sosednih narodov pa sploh vsakega organizma, ki v državi živi sam svoje, od Boga podeljeno mu samopravno življenje — naj bo to družina, ali katerakoli v naravi, krvi, delovni funkciji, stanovskih potrebah, ali po duhovnih odrešitvenih in kulturnih ciljih utemeljena skupina, občina in razred. Slovanski duševnosti tako pojmovanje naroda in države ni samo več ali manj tuje, nenavadno, ampak njeni kvaliteti in sostavu, njeni biti *n a r a v n o s t* protivno. Slovanstvo, vsaka slo-

vanska država, v katero je bilo to profansko gledanje nacije in države po neslovanskih vplivih, ki so podžigali oblastiželjnost posameznikov in posameznih skupin med nami, umetno vsajeno, je svoje poslanstvo v svetu zgrešila in se sama zvijala v neprenehajočih notranjih borbah. Najživejši zgled je Petrova Rusija, ki je misel takega osvajalskega svetovladja kot nekak 'tretji Rim' sprejela od 'drugega' Rima, Bizanta, pa se je v dveh stoletjih radi lastne notranje nemoči popolnoma zrušila. Vsi spori med slovanskimi državami ali pa v vsaki slovanski državi sami med posameznimi slovanskimi rodovi izvirajo iz tiste težnje po absolutnem nadvladstvu, ki nasprotuje našemu bitno slovanskemu in krščanskemu zamislu narodne in človečanske skupnosti. Če so k temu nesrečnemu pojavu pripomogle nekatere negativne strani naše lastne duševnosti, ne sledi iz tega nič drugega, kakor da je naša najsvetejša naloga, da jih premagamo in se spomnimo svojega boljšega bistva. Zakaj vsi slovanski misleci in pesniki-preroki brez izjeme nam oznanjajo isti slovanski narodni in človečanski mesijanski ideal: državo božjo *n a z e m l j i*, bratstvo svobodnih narodov, krščansko družino miru in ljubezni, ki počiva nujno na spoštovanju tako vsake avtonomne osebnosti kakor vsakega v državni skupnosti nahajajočega se krvnega, naboženskega, kulturnega ali zadružnega gospodarskega organizma. To gledanje odgovarja onemu zares od Božanstva navdihnjenemu izreku največjega pa tudi vzhodnim krščanskim očetom najbližjega filozofa zapada: in varietate unitas, varietas in unitate. To je bila tudi maksima najstarejšega grškega modreca, ki je že v pradavnini umeval človeško občestvo kot 'hen diaferon heavto', kot enoto, diferencirano samo v sebi. To je tudi pravilno umevano *k a t o l i š k o* stališče, stališče 'kat holon', ki mu je življenje vsakega človeškega občestva *o r g a n s k a* celota, v kateri se deli ne absorbirajo niti ne služijo smotru celote samo kot mehanična brezvoljna sredstva, ampak imajo svojsko življenje in po svoje po svobodnem sodelovanju skupni smoter složno dosegaajo. Nasprotno naziranje, ki se ga je slovanstvo navzelo od vzhodnega rimljanskega cesarstva in pozneje od prusovstva, nam je bilo le v izgubo in v škodo našega naravnega slovanskega poslanstva v vsemirju, ki ga je posvetil evangelij.

Ne da bi hotel tragiko slovanske duše, ki se je oddaljila od svojega posebnega poslanstva v kulturnem človečanskem občestvu, delj razglabljati — vsaka stran slovanske zgodovine je popisana s tem — naj opozorim samo še, da se je latinski duh v svojem največjem pa obenem najizčiščenejšem in najplemenitejšem predkrščanskem geniju, Kajju Juliju Cezarju v svojih svetovladstvenih ciljih povzpел samó do tega državnega etosa: *Parcere subjectis et debellare superbos!* Več ali manj je ostala ta maksima praktično vodilo vse zapadne politike tudi v naslednjih vekih do danes; v tako zvanem srednjem veku omiljena po teokratični ideji, od francoske revolucije dalje pa odeta v demokracijo meščanskega blagostanja gospodujočih, ki imajo nekatere civilizatorične dolžnosti napram politično podjarmljenim in gospodarsko izkoriščanim. Sveta alijansa treh monarhov, ki se je stvorila po dobi Napoleona, glavnega nosilca idej francoske revolucije, je skušala svojo reakcionarno bit in cilje fundirati v krščan-

skem etosu. Moderni fašizem, ki je, kar je jako značilno, romanska tvorba, je čudovita zmes poganskih idej o državi z nekaterimi katoliškimi tradicijami. Kratko: latinski in germanski duh sta iskala uresničenje svojega političnega zamisla in talenta v egoističnem svetovladstvu „nacije“, ki je več ali manj ublaženo deloma po narurnem oportunistu in plemenitih odlikah zapadnega človeka, deloma po moralnih zapovedih Cerkve ali pa po kakšnem humanizmu, pacifizmu in socializmu, ki nekoliko zavirajo gospodovalne nagone posameznika in naroda. Le slovanski genij in izključno slovanski genij pa je dosegel ono višino krščanskega etosa, ki ne izvira iz politične oportunitete ali pa iz težke dolžnosti izpolnjevanja kakšnega moralnega kodeksa, ampak iz korenskih globin odrešene narave; ono višino, s katere si je pustinjaški starec Dostojevskega upal reči, da je enakost samo v človekovem duhovnem dostojanstvu, ki je edina podlaga, na katero se more postaviti bodoče zedinjenje človeštva, ko človek ne bo sebi iskal sužnjeva in ne bo želel v hlapce izpreminjati sebi podobnih ljudi kakor danes, ampak bo iz vseh svojih sil pozelel, da sam v dosego božjih namenov postane služabnik vsem — kajti — tako nadaljuje starec Zosima — „na zapadu mislijo ljudje pravično urediti občestvo, toda, odvrnivši se od Krista, končajo s tem, da zalivajo svet s krvjo, ker kri vedno žnova kliče po krvi, dokler bosta samo še dva človeka na zemlji...“ Slovanski duh in krščanski genij se ravno v tem, kako gledata na človeško družbo, na nalogo vsakega naroda v njej in na končni smoter človeškega sobivanja, najintimneje dotikata in prešinjata: kar evangelij imenuje kraljestvo božje na zemlji, to je v polnosti razumela le slovanska duša, ki za njim stremi v velikem, neprestanem in časih tragičnem podvigu od prvih časov tja do najnovejših dni.

Poslanstvu, ki ga ima slovanstvo glede uredbe pravičnega sožitja vseh narodov na zemlji, ustreza njegova religiozna naloga v specifično nabožen-skem in cerkvenem oziru. Za katoliške Slované se suče ta problem okoli u n i j e , zedinjenja zapadne in vzhodne cerkve, med katerima so za posrednika najbolj poklicani slovanski narodi. Kako naj mladi katoliški slovanski rod skozi prizmo svojega nazora o življenju ta problem gleda in čuti? Mislim takole: Zgodnji srednji vek, ki je bil filozofsko vzgojen po Aristotelu in je zato strogo trdil primat Logosa nad Etosom, je pri vprašanju zedinjenja in edinstva cerkva po-lagal poglobitveno važnost na dogmatično soglasje in tudi formalno, vidno cerkve-no zvezanost, iz katere bi polagoma sledilo tudi popolno edinstvo celotne misel-nosti in življenja. Logično je to gotovo čisto pravilno, toda metodično se mi zdi danes najbolj uspešna pot z nasprotne strani: iz mistične, najnotra-njeje zvezanosti po skupnem krščanskem etosu — po praksi skupnega krščanskega življenja, po vzporedni rasti katoliškega slovanstva na eni, pravoslavne na drugi strani v polnost Kristovo, po sodelovanju vseh Slovanov pri realizaciji pravičnega človeškega občestva in človečanskega edin-stva na zemlji — v z u n a n j e v i d n o k a t o l i c i t e t o . Ta metoda je najbolj učinkovita, ker ustreza tako duševnosti slovanstva kakor miselnosti našega časa sploh. Pri tem je treba ugotoviti, da se etos slovanstva in etos moderne

časa v tem pogledu pa tudi zelo ločita: moderni zapadnjak izhaja pri vseh, bodisi religioznih, bodisi političnih ali kulturnih zedinjevalnih pokreth in poizkusih, večinoma še iz stališča pragmatizma in relativističnega gledanja sveta, dočim Slovan, vsaj kar se ljudstva božjega tiče, z vso elementarno naivnostjo kakor srednjeveški ljud priznava in veruje v svet objektivnih vrednot, kar delo zedinjevanja katoliškega zapada in pravoslavnega vzhoda zelo olajšuje in pospešuje. Preprosti slovanski človek ni pragmatist, relativist ali skeptik, kar se tiče umovanja; on je le nekoliko skeptik ali, bolje bi rekli, pesimist glede na zemsko življenje, ki ga smatra za vse prej ko definitivno, in ki ga ne bi živel, ako bi mu ne bilo le priprava na končno vstajenje v preobraženih, Kristu podobnih telesih in dušah, ki bodo v neskončni Ljubezni večno zedinjene. Ta blagi, radostni in rahli pesimizem, ki je le skozi trpečo in trpljenje prizadevajočo materijo in skozi žalostno dejanskost prelomljeni optimizem Boga iščočje krščanske duše, odseva z enakim sijajem iz stare ruske ikone kakor iz Tomaža Kempčana 'Imitacije Christi'. Tu je skupnost, ki se nam bo odkrivala tem bolj, čim bolj bomo vsi — katoliški in pravoslavni Slovani — živeli praktično krščansko življenje v Duhu in Resnici, kar nas bo potem tudi polagoma zedinjevalo in zedinilo v vidni organizem ene vesoljne Cerkve. Na ta način bodo s pomočjo slovanske duše prišle do najmočnejšega izraza vse duhovne vrednote, skupne vsemu krščanskemu človeštvu, ki morejo starajoči se kulturi našega kontinenta odpreti vire nove rasti.

Naš cirilmetodijski pokret ni, kakor vidimo, noben imperialistični, nacionalistični slavizem, ne sliči pa v svojem korenu tudi ne vsečlovečanstvu, kakor ga marksizem umeva. Kar nas od prvega ločuje, to smo že zadosti poudarili, kar se drugega tiče, je treba naglašati, da se vsečlovečanstvo za nas snuje na vrednotah lastnega rodu, jezika, kulture in zgodovine in da je zgodovinski in tradicijski smisel, ta edini tvorec vsega organsko rastočega, tisto, kar mora slovanstvo najbolj in najgloblje vezati s pozitivnimi vrednotami stare krščanske kulture na tleh zapada; kar tudi edino more obvarovati slovansko narodno psiho pred nekaterimi v njej snujočimi nomadskimi, anarhističnimi in njim sorodnimi ali reaktivnimi despotskimi goni. To nas vede k oni osobitosti slovanskega duha, etosa in duše, ki je pomenila in še bolj pomeni za bodoče najjačji faktor preporoda človeštva in njegove krščanske kulture: ona čudovita sposobnost Slovanov, da ob največji osobitosti svojega duhovnega bistva in sklada znajo kakor noben drug narod sebi priličiti, asimilirati in sintetizirati religiozne, etične in kulturne vrednote drugih narodov in najrazličnejših kulturnih epoh celokupnega človeštva.

Ena oblast posameznikovega življenja pa je, mislim, ki je genij slovanstva še ni do viška dognal, kjer je ostal Slovan še močno v sferi deloma kaotične, z nagonskimi silami ustvarjajoče in razdirajoče, deloma animalsko-smotreno urejajoče gole narave — to je oblast človeškega Erosa. Mislim, da nobena psiha s tako skrajnostjo zagona ne niha, da se poslužim besed ruskega pisatelja, med idealom Sodome in idealom Madonne, kakor slovanska, in da na tem tudi

najgloblje boluje. Ker so korenine Erosa metakozmične, zato se ta razdvojenost gotovo pozna tudi na političnem, kulturnem, religioznem življenju in strem-ljenju Slovanov, je pa to seveda pridržano posebnemu študiju ali posebni intuiciji. Do takorekoč že čisto dematerializiranih vrhov Dantejeve Beatrice, Balzacove Serafite ali tema podobnih pojavov nemške romantike se slovanski duh ni dvignil — brez dvoma deloma celó v korist, ker ostaja slovanski eros tako po eni plati bližji naravi, naravnim virom življenja, ki ne usihajo — po drugi plati pa za noben eros ni takó opasno to nihanje med brezdomno brez-obličnega nagonskega vrenja in višavo že čisto pobožanstvene ljubezni, ki je od zemlje že čisto odvrnjena, kakor za slovanski eros. Med nazorom, za katerega je eros le zadeva žleznih izločkov ali pa čisto po zakonih psihične mehanike odigravajoče se menjavanje, izpodrivanje, nadomeščanje ali sublimiranje par osnovnih vitalnih gonov, pa med raznimi hiperspiritualističnimi utemeljitvami erosa svet od slovanskega genija še pričakuje več ali manj odrešilne besede. Teoretsko pa gotovo tudi čuvstveno se je s tem problemom najbolj pečal platonist Solovjov, ni pa njegova rešitev, ki se po mojem mnenju in občutku preveč oddaljuje od animalnoduševnih virov življenja v najčistejšega duha, prav gotovo nič odrešilna. Tudi tu torej čaka našo mladino za bodočnost važna naloga, ki jo hočem tu samo poudariti, da jo kedaj srečnejši genij pograbi.

Na koncu naj samo še eno misel bežno poudarim, čeprav gotovo ni manj važna od drugih. Čisto prav nam inicijatorji cirilmetodijskega pokreta zabi-čujejo, da moramo svojemu katoličanstvu dati še bolj obeležje svojega slo-venskega slovanskega duha in ga oživljati s toploto slovanske duše. Kako malo je v tem oziru še storjenega, tega se pa še vse premalo živo zavedamo. Kako tuja in mrtva je na primer in naši duši nič ne pove velika večina naše dose-danje duhovne literature: tuja je njena metoda, njene psihologične podlage in njen hladni sentiment ter časih zelo racionalističen reglement. Isto velja po mojem mnenju tudi za marsikatero nabožensko prakso ali praktično duhovno življenje bodisi našega laika bodisi našega duhovnika in redovnika. In tako tisoč stvari do načina, kako se pišejo knjige o božjih rečeh, ki se še tako zelo boje zapustiti šablono šole, iz katere so izšli, in podkrepljati svoje postavitve in dokaze z bogoiskanjem in religioznimi izkustvi modernih pisateljev, pes-nikov, umetnikov itd., pa opozoriti na živo mistično telo in dušo nevidno snu-joče cerkve, ki se ne izrablja v zunanjem aparatu juridičnega organizma, ampak neprestano raste preko vseh mej v polnoto Krista s silo Svetega Duha, ki skrivno veje. In veliko je še tu vsega različnega, kar bomo mogli iz slovan-skega duha preustvariti, obnoviti, poglobiti v mejah nezmotljivega učenja Cerkve. Trdno sem pa tudi prepričan, da ta prepород, ki naj zgradi Bogu po-polnejši hram zedinjenega človeštva, ne bo delo nobene organizacije, ampak izbranih duhov in izdelane, svobodne osebnosti, korenče v naravnem telesu svojega naroda in cerkve, pripravljajoče se in dozorevajoče v najprozornejšo in najenostavnejšo jasnost v samoti in tišini pa daleč stran od gesel dneva in od kričanja inteligentne ali sirove množice.